

N. Chenbai

PECULIARITIES OF IDENTITY FORMATION IN NEW SOCIOCULTURAL REALITIES

Introduction. In contemporary society, transformations are taking place that influence the formation of a new type of personality, one who chooses their own model of existence in a contradictory world. Objectively, only those human characteristics that can contribute to both the progressive development of the individual and society as a whole are in demand. These dynamics have led to the necessity of exploring the problem of identity, whose formation occurs within the framework of cyberculture's achievements. **The aim and tasks** involve identifying the peculiarities of identity formation in the context of the dominance of cyberculture values, which generate numerous new opportunities for individuals. **Research methods.** An important methodological tool of the research is the sociocultural approach, along with the principles of historicism and systemic analysis. The theoretical and methodological foundation of this study rests on the works of philosophers who have explored the phenomenon of identity across various historical and cultural epochs. **Research results.** In contemporary society, there is a renewed surge of interest among researchers in the issues of self-identity and social identity. Significant contributions to the study of these problems have been made by existentialist concepts, while postmodern philosophy has proclaimed the notion of "zero identity," emphasizing that today it is only possible to speak of a multiplicity of identities and even the absence of a need for self-identity. Individuals are encouraged to free themselves from the constraints associated with the concept of identity and to embrace their uniqueness and fluidity as an integral part of life. **Discussion.** The modern personality is shaped by cyberculture, resulting in the emergence of a new type of personality—virtual or networked—characterized by internal multiplicity. This new environment leads to the devaluation and desacralization of the individual; their development is determined by the process of interpretation, and their formation aligns with the demands of the networked society and networked culture. Consequently, identity becomes a mechanism that aids adaptation to the reality in which individuals live. **Conclusions.** As society evolves, notions of identity naturally undergo transformations, driven by changes in the cultural environment and people's lifestyles. The fundamental condition for personality formation in today's dynamic world is the ability to choose one's own identity, with the right to modify and shape its components in accordance with core value orientations.

Keywords: *identity, self-identity, personality, scientific and technological progress, information culture, cyberculture, communication.*

DOI: 10.18372/2412-2157.40.19348

УДК 140.8:37.017.4]:316.42 (045)

О. Л. Притула

СВІТОГЛЯДНА І ПОЛІТИЧНА ПІДГОТОВКА ГРОМАДЯНИНА В ПЕРІОД СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Запорізький національний університет
E-mail: prityla1970@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0001-8800-8207

Анотація. Розглядаються особливості світоглядної і політичної підготовки громадянина (школяра, студента) в період соціальних змін, що обумовлені трансформацією суспільних та індивідуальних ідеалів, принципів, норм життєдіяльності. Інтегральним показником ефективної світоглядної і політичної сформованості громадянина є високий рівень політичної, правової, духовної культури. Відзначається, що критерії сформованості світоглядної, а й відповідно політичної, правової культури у сучасного школяра (студента) як показника розвиненості громадянських якостей мають когнітивний, діяльнісний та емоційно-вольовий характер. Наголошується, що державні інституції, громадські організації, педагогічні спільноти мають більше уваги приділяти політичному навчанню та вихованню школярів і студентів у період соціальних змін. Підкреслюється, що світоглядна культура особистості формується завдяки отриманню світоглядних знань, цінностей, переконань, ідеалів, принципів, ставлення до світу. Як орієнтир психолого-педагогічної та філософської підготовки громадянина України визначено людяність, а емпатію – як дороговказ виховання й освіти.

Ключові слова: громадянське виховання, світоглядна культура, соціальні зміни, трансформація цінностей, людяність, емпатія, миротворчість.

Вступ

Сучасне громадянське виховання особистості базується на основоположних гуманітарних стандартах духовного, політичного, правового, світоглядного спрямування, які сформувались протягом історії розвитку українського народу, його культури та традицій. Первинна світоглядна та політична підготовка громадянина починається в родині та набуває системних форм у навчальних закладах різного рівня. Вона пов'язана, в першу чергу, з формуванням відповідної світоглядної та політичної культури майбутньої особистості. Особливої значущості світоглядна і політична підготовка набуває у період соціальних змін, коли трансформуються суспільні та індивідуальні ідеали, принципи, норми життєдіяльності.

Основні напрями та структурні елементи сучасного громадянського виховання особистості – світоглядну і політичну підготовку громадянина в період соціальних змін аналізували і досліджували

вітчизняні науковці: І. Бех, Н. Вишнівська, О. Гуцояк, І. Ковальчук, Н. Побірченко, Н. Пробийголова, А. Рижанова, О. Роговець, В. Сухомлинський, Я. Цзінвень, І. Чистякова, О. Шаповал, Ж. Янко та багато інших.

Мета і завдання – визначити особливості світоглядної і політичної підготовки громадянина в період соціальних трансформацій. Потребами забезпечення дослідницьким матеріалом означеної мети, центром якої є налагодження ефективного виховання, становлення громадянськості української молоді, якраз і обумовлена спрямованість нашої статті.

Методологія дослідження

Методологічною основою є системний і комплексний підходи, на базі яких досліджено і узагальнено змістовні компоненти громадянського виховання, а також обґрунтовано принципи світоглядного плюралізму, об'єктивності дослідження політичної підготовки громадянина в період

соціальних змін. Застосування даних підходів дозволило дослідити вплив світоглядної і політичної підготовки на становлення свідомого громадянина, захисника Вітчизни. Методи антропологічної редукції та антропологічної інтерпретації дозволили виявити і обґрунтувати світоглядний аспект процесу формування українського громадянина. Структурно-функціональний метод забезпечив аналіз структурних компонентів громадянського виховання.

Результати

Узагальнюючи точки зору низки вітчизняних науковців, І. Ковальчук підкреслює: «На початку ХХІ століття дослідники (В. Андрущенко, Г. Позизейко, В. Смікал, О. Шаповал та ін.) доходять думки, що світоглядна культура є найвищим здобутком особистості, її духовно-практичною основою, інтегральною, фундаментальною, цілісною, універсальною якістю особистості. Наразі актуальною постає проблема формування світоглядної культури молоді від старшого шкільного до студентського віку» (Ковальчук 2016, 23).

Світоглядна культура є синтезом низки елементів, які становлять органічну цілісність. Фахівці підкреслюють, що світоглядна культура особистості є результатом взаємодії та розвитку таких складових: «світоглядної свідомості суб'єкта, що забезпечує здатність особистості приймати самостійні рішення і відповідати за них, здатність до теоретичного мислення, оволодіння науковими принципами, способами логічного аналізу інформації, здатність та прагнення особистості до самостійних пошуків істини, появу навичок розв'язання суперечностей у своєму внутрішньому світі, світоглядний вибір і діяльність щодо втілення світоглядних ідей і принципів у практику життя» (Соболева 1989, 16-17).

Із позицій системного підходу, світоглядна культура особистості формується завдяки отриманню світоглядних знань, цінностей, переконань, ідеалів, принципів, ставлення до світу. Формування світоглядної культури особистості також передбачає емоційно-вольові установки та мотиви індивіда, без яких процес оволодіння знаннями, формування переконань та ідеалів у ціннісному і світоглядно орієнтованому освітньому процесі школи не може бути ефективним.

Особиста світоглядна культура – «це фундаментальна, цілісна, універсальна й інтегративна особистісна характеристика. Духовним центром у її психологічній структурі є ціннісне ядро, яке визначає природу світогляду та зміст світогляду в житті людини, зміцнює її особисті моральні, етичні й естетичні, професійні, етно та соціокультурні світоглядні орієнтації. На їхній підставі формується світоглядна позиція, що визначає зміст поглядів і переконань, соціальних поглядів і моральних принципів поведінки у світоглядній орієнтації ставлення особистості до суспільства, інших людей та самої себе під час пізнавальної, комунікативної та професійної діяльності в соціумі» (Чистякова, Цзінвень 2021, 315).

Якщо вести мову про критерії сформованості світоглядної, а й відповідно політичної, правової культури у сучасного школяра (студента) як

показника розвиненості громадянських якостей, варто зауважити, що вони мають когнітивний, діяльнісний, емоційно-вольовий характер.

З точки зору О. Шаповал, до таких критеріїв можна віднести:

«1) пізнавальний критерій, який виявляє наявність і свідоме засвоєння учнем світоглядних знань, зокрема знань про природу, суспільство, людину, світ; 2) оцінно-ціннісний критерій, який визначає усвідомлення особистістю школяра його ставлення до світоглядного змісту навчального матеріалу; до подій і явищ, які відбуваються у суспільстві й у світі в цілому; ціннісні орієнтації, цінності, ідеали; переконання старшокласника; 3) діяльнісний критерій, який оцінює готовність особистості до реалізації власних світоглядних переконань у практичній діяльності; визначає життєву активність і соціальну позицію старшокласника, його світогляд у дії; вмотивованість діяльності, його соціальну компетентність» (Шаповал 2000, 11-12).

Разом із тим, необхідно зазначити, що кожна вікова група молоді, при доцільності застосування загальних методів формування громадянина, потребує застосування специфічних підходів та прийомів. Зокрема, для школярів (молодшого віку, у першу чергу) доцільною є узгодженість виховної стратегії між батьками та педагогічним колективом.

О. Роговець констатує, що формування громадянських якостей дітей, особливо молодшого шкільного віку, активно реалізується у двох мікросистемах – це сім'я та школа. Взаємодія настанов кожної з цих систем є запорукою комплексного громадянського розвитку молодшої людини. У свою чергу, суттєве неспівпадіння настанов сім'ї та школи, як правило, утруднює поступальний розвиток громадянських якостей і цінностей у сучасній молоді. У зв'язку з цим, «важливого значення набуває певна узгодженість змістового аспекту громадянського виховання молодших школярів, його взаємодоповнюваність діями з боку батьків і вчителів. Ефективним засобом вирішення цього завдання є взаємодія сім'ї і школи як інтеракція, аспект спілкування, що виявляється в організації людьми (соціальними інститутами) взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності, досягнення певної спільної мети, регулювання внутрішньої організації, узгодження видів діяльності окремих її учасників» (Роговець 2012, 176).

Також світоглядна і політична підготовка школяра, студента як громадянина та активного учасника соціальних змін здійснюється в процесі вивчення ним гуманітарних дисциплін, зокрема – філософії, політології, соціології, правознавства тощо. О. Оковита щодо цього стверджує, що філософська наука має світоглядно-виховний вплив на становлення студента як громадянина. Вона сприяє формуванню культури мислення, допомагає обґрунтувати власну точку зору, що є основою належної соціальної поведінки молодшої людини. Пізнаючи філософські науки, отримуючи уявлення про систему гуманістичних цінностей та знань, студент по-іншому сприймає події та явища навколишнього світу, поступово змінює власне світобачення. Вочевидь, «погляди на світ, предмети та явища

урізноманітнюються, з'являється більше тем для міркувань, обговорень, у процесі яких студент може знайти однодумців, або ж, навпаки, осіб, з якими буде цікаво подискутувати. Філософія – наука, що розвиває духовний світ студента, допомагає визначити особисті цінності та пріоритети, що є ключем до успіху у подальшому житті» (Оковита 2016, 19).

Під час обговорення складних світоглядних, політичних, правових проблем формується громадянська позиція молодої людини, яка буде знаходити своє відображення у його соціальній поведінці. Як зазначає А. Онуфрійшена, вивчення гуманітарних дисциплін призводить до низки суттєвих змін у молоді:

- «формується гуманітарна культура;
- долається однобічність мислення;
- у сучасного фахівця органічно поєднуються професійні знання та гуманістичні настанови;
- активно розвиваються творчі здібності та креативне мислення особистості;
- під час вирішення виробничих питань, визначення траєкторії самореалізації враховуються моральні та естетичні аспекти;
- відбувається формування творчих здібностей у сфері художньої, духовної, фізичної культури» (Онуфрійшена 2016, 20).

На жаль, у сучасній Україні під гаслом «профілізації» освіти фактично відбувається її дегуманізація та дегуманітаризація, що не сприяє світоглядній і політичній підготовці майбутнього громадянина. У цьому контексті О. Гуцольяк підкреслює, що не маючи низки філософсько-культурологічних, морально-етичних, політико-юридичних знань, у наш час проблематично осмислити реальність у всій її повноті, суперечливості та полівекторності. Саме тому значно зростає світоглядне значення тих дисциплін, які виховують і розвивають ціннісно-життєві настанови студентів і відповідно, сприяють усвідомленню ними своєї соціальної ролі, детермінують форми їхньої індивідуальної й соціальної діяльності, сприяють формуванню уявлень про відповідальні вчинки та наслідки безвідповідальності. У зв'язку з цим «основні завдання педагогічного процесу у вищій школі полягають не тільки в озброєнні студентів системою професійних знань, вмінь і навичок, які забезпечуватимуть ефективну практичну діяльність, а й у забезпеченні цілеспрямованого розвитку духовних сил, інтелектуальних, фізичних і морально-естетичних якостей студента, що спрямований на формування гармонійної особистості, на що природно націлені гуманітарні дисципліни» (Гуцольяк 2012, 51). Отже, саме освіта має бути дієвим механізмом світоглядної і політичної підготовки громадянина. Від якісних показників освітньо-виховних систем залежить формування громадянських, світоглядних, політичних та моральних орієнтирів школярів та студентів.

Цілком очевидним є, що освіта є особливим соціальним феноменом, який має відігравати інноваційну роль і сприяти суспільному прогресу. Разом із тим, базовим призначенням реалізації даної функції освіти є не стільки передача відповідної інформації, а прищеплення важливих цінностей.

Різноманітні цінності становлять сутність людини як такої, оскільки впливають на спрямованість її діяльності та соціальної поведінки. Цінності виконують низку суспільних функцій, серед яких стрижневою є функція регулювання поведінки особистості у соціальній взаємодії. На переконання вчених, «система цінностей не є пасивним наслідком впливу соціокультурного середовища, економічних і політичних чинників. Вона, крім того, ще є й однією із форм самоусвідомлення, самовираження внутрішніх інтелектуальних, моральних, естетичних та інших сил і уявлень особистості, які перебувають у тісному взаємозв'язку із її потребами, інтересами, мотивами поведінки» (Самокиша 2016, 63).

Також, на наше переконання, державні інституції, громадські організації, педагогічні спільноти мають більше уваги приділяти політичному навчанню та вихованню школярів і студентів у період соціальних змін. Молода людина потребує системних теоретичних та прикладних знань щодо функціонування політичної і правової систем країни, режиму володарювання, розуміння ролі політичних партій та громадянських структур у демократичній країні тощо. А. Рижанова зауважує, що політичне виховання студентів на сьогоднішній день не є пріоритетним завданням і напрямком виховання у вітчизняних ВНЗ. У зв'язку із цим збільшується кількість студентів, що не бажають брати участь у політичній діяльності, зокрема у виборах. Частина студентів не розуміє механізмів вирішення соціально-політичних проблем, у них недостатньо розвинута політична свідомість, вони не завжди усвідомлюють норми політичної поведінки. Також у них можуть бути достатньо посередні уявлення про політичну толерантність та політкоректність, в наслідок чого вони стають об'єктами маніпуляцій з боку різноманітних суб'єктів політичного процесу. Також сім'я як основа соціалізації індивіда не завжди у змозі виконати якісно цю функцію. Так, «родина не готова до сучасної політичної соціалізації цієї молоді, оскільки формування батьків у цьому аспекті відбувалося в умовах авторитарної однопартійної політичної системи, отже, саме у закладах вищої освіти політичне виховання майбутньої інтелектуальної еліти країни стає її соціальним захистом і умовою громадянської стабільності та, водночас, суспільної динаміки правовими, а не революційними засобами» (Рижанова 2019, 151).

Обговорення

Вітчизняні науковці доводять, що актуальна політична освіта є органічним поєднанням індивідуальних та групових форм навчання: лекцій та ділових ігор, «мозкових штурмів», «круглих столів», творчих дискусій та ін. Також перспективним є долучення молоді до дослідницьких проектів, конференцій, публічних дискусій щодо важливих проблем, артикуляції своєї позиції через засоби масової інформації тощо. Для учнів старших класів та студентства важливим є досвід участі в органах молодіжного самоврядування. Практика участі у самоврядуванні дозволяє молоді апробувати демократичні цінності у реальних умовах, змодельювати свою поведінку у якості виборця або

кандидата на посаду. Досвід участі у демократичному молодіжному врядуванні є школою підготовки майбутніх лідер для політичного життя країни, резервом для оновлення політичної еліти, чиновництва, функціонерів органів місцевого самоврядування. Отже, «політична освіта має прищеплювати навички поведінки в умовах сучасної держави, пропагувати дотримання її законів. Зміст занять із політичної освіти має бути побудований з урахуванням необхідності підвищення рівня відповідальності молодих громадян та їхньої вимогливості, очікування відповідальності від політиків. Політична активність і участь молоді у розв'язанні суспільних проблем, ухваленні суспільних рішень та їхньої реалізації є, зрештою, очікуваним результатом політичної освіти» (Пробийголова 2008, 132).

Загалом, враховуючи сучасні тенденції розвитку демократії, громадянського суспільства та громадянського виховання й освіти, на думку науковців, саме людяність, емпатія та миротворчість є орієнтирами психолого-педагогічної і філософської підготовки громадян України.

На переконання І. Беха, пріоритетною цінністю у виховних практиках, пов'язаних із розвитком почуття значущості існування іншої людини, має бути гуманізм як ознака розвиненої моральності та духовності сучасної людини. Відповідно, розвиток гуманістичних настанов може мати унікальний алгоритм: «В одному випадку людяність формується як реакція на жорстокість – чужу і власну. В іншому – чинником саморозвитку людяності в людині може і повинна бути взаємна людяність: спочатку – стосовно самої особистості, із часом – стосовно оточуючих. І. Бех зазначає, що виховання у дитини прагнення цінувати іншу людину здійснюється двома шляхами: розкриттям дитині позитивних сторін людей та попередженням зневажливого ставлення до самої дитини» (Бех 2001, 56).

Проблемною формування людяності у майбутнього громадянина просягнута також творчість В. Сухомлинського, стрижнем виховної системи якого було бажання «утвердити в кожній людині доброту, сердечність, чуйність, готовність прийти іншому на допомогу, чутливість до всього живого і красивого», натомість, на думку видатного педагога, «безсердечність породжує байдужість, байдужість породжує себелюбність, а себелюбність – джерело жорстокості» (Сухомлинський 1977, 149).

Досвід діяльності В. Сухомлинського показав, що виховання добром, любов'ю, терпимістю є єдиним шляхом формування людяності у вихованців. З точки зору сучасних фахівців, непересічна педагогічна система В. Сухомлинського, яку без перебільшення можна назвати універсальною щодо широти охопленого кола питань, поєднує у собі кращі ідеї гуманістичного виховання. Спрямувавши виховний вплив на розвиток внутрішнього світу дитини, її духовності, поглиблюючи почуття взаємоповаги, дружби, любові, толерантного ставлення до оточуючих, «він утвердив природну цінність особи, її право реалізувати свій потенціал, бути вільною, неординарною особистістю – суб'єктом творення власного життя. Проблеми

людяності, духовної чистоти, терпимості та поваги людей один до одного, що розкриваються педагогом у його багаточисленних працях, турбують сучасників. Різні навчальні заклади сьогодні перебувають у пошуку вирішення зазначених проблем» (Побірченко 2014, 111).

Вочевидь, психолого-педагогічна та філософська підготовка громадян України має базуватись на найкращих вітчизняних й закордонних зразках, що реалізують принцип людиноцентризму у освіті та вихованні. У цьому контексті Ж. Янко та Л. Фоменко зазначають, що «учитель має справу з людиною, з майбутнім поколінням. Тому людиноцентричність є важливою не лише в освіті, а й в суспільстві, частиною якого є освіта. У сучасній освітній парадигмі декларується людиноцентричність. Але в гонитві за реалізацією себе як учителя, чи як учня, чи як «готового спеціаліста» ця людиноцентричність поглинається освітою, суспільством, земним світом, який хоче ввіймати людину, за Сковородою. А найвища мета життя вбачається, на думку філософа, у досягненні щастя» (Янко, Фоменко 2021, 137). Відомий філософ, звертає увагу на загрозу втрати людяності людиною, яка обрала орієнтирами свого життя матеріальні блага, кар'єрне зростання, досягнення слави та визнання будь-якими шляхами. Визначаючи людяність як орієнтир психолого-педагогічної та філософської підготовки громадян України, ми не можемо залишити поза увагою емпатію як дороговказ виховання й освіти.

Н. Вишнівська констатує, що у педагогіко-психологічних наукових розвідках емпатія трактується як здатність особистості емоційно реагувати на почуття інших, як своєрідний процес співпереживання, який у генетичному вимірі містить три взаємопов'язані рівні: співпереживання – співчуття – внутрішня співдія. Емпатія також визначається як здатність до проникнення у емоційні стани інших людей, що супроводжується глибокими переживаннями та співпереживання щодо емоційних форм інших людей, або як уміння заглиблюватись у емоційний світ іншої людини, сприймати його як частину власного, проявляти здатності до емоційних реакцій – як важливої складової спілкування та своєрідного методу пізнання однієї людини іншою. Сучасні дослідження у сфері психології засвідчили, що «розвиток емпатії залежить не стільки від кола взаємодії з іншими людьми, скільки від суб'єктивної значущості цих осіб для особистості, тобто зумовлено кількістю осіб, яких вона посправжньому цінує. Обмеженість кола осіб, яким схильна співчувати людина, не тільки блокує емоційну чутливість, а й в окремих випадках може перетворюватися на жорстокість» (Вишнівська 2013, 41). У свою чергу, В. Сухомлинський зазначав, що «для виховання моральної культури дуже важливо, щоб людина і в особистих, і в колективних духовних взаєминах була пов'язана з іншими людьми узами добрих побажань. Нехай одночасно з першими кроками пізнання навколишнього світу вона переживає радісне

хвилювання і тривогу в зв'язку з благополуччям або горем іншої людини. Нехай на власному досвіді переконається, що від того, як вона бачить іншу людину, як до неї ставиться, залежать мир і спокій її душі» (Сухомлинський 1976, 192).

Висновки

У підсумку відзначимо, що світоглядна і політична підготовка громадянина (школяра, студента) в період соціальних змін має суттєві особливості, які обумовлені трансформацією суспільних та індивідуальних ідеалів, принципів, норм життєдіяльності. Інтегральним показником ефективної світоглядної і політичної сформованості громадянина є високий рівень політичної, правової, духовної культури. Якщо вести мову про критерії сформованості світоглядної, а й відповідно політичної, правової культури у сучасного школяра (студента) як показника розвиненості громадянських якостей, варто зауважити, що вони мають когнітивний, діяльнісний та емоційно-вольовий характер.

Список літератури

- Бех І. Д. Формувати у дитини почуття цінності іншої людини. *Педагогіка толерантності*. 2001. № 2. С. 52–58.
- Вишнівська Н. В. Виховання милосердя як психолого-педагогічна проблема. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2012 рік / [За ред. О. В. Сухомлинської, І. Д. Бега, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника ; літ. ред. І. П. Білоцерківець]. Івано-Франківськ: НАІР, 2013. Вип. 3. С. 39–42.
- Гуцоліак О. О. Роль гуманітарної підготовки як складової формування особистості майбутніх фахівців в системі вищої технічної освіти. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський*. Харків : НТУ «ХПІ», 2012. Вип. 32-33 (36-37). С. 46–55.
- Ковальчук І. А. Виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності: дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2016. 321 с.
- Оковита О. Розвиток особистості студента в процесі вивчення філософії. *Збірник тез доповідей III студентської науково-практичної Інтернет-конференції «Світоглядні трансформації особистості студента ВНЗ: історико-філософські, соціально-правові та мовознавчі аспекти*. Вінниця: Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2016. С. 17–19.
- Онуфрійшана А. Проблема розвитку особистості студента в процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу. *Збірник тез доповідей III студентської науково-практичної Інтернет-конференції «Світоглядні трансформації особистості студента ВНЗ: історико-філософські, соціально-правові та мовознавчі аспекти*. Вінниця: Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2016. С. 19–22.
- Побірченко Н. С. Виховання почуття людяності в діяльності вищого навчального закладу крізь призму педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського. *Науковий Вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2014. Випуск 1. 46 (108). С. 109–114.
- Пробийголова Н. Політична освіта як складова політичної соціалізації молоді. *Політичний менеджмент*. 2008. № 1. С. 128–136.
- Рижанова А. О. Політичне виховання студентів: соціально-педагогічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. соціальна робота»*. 2019. Випуск 1 (44). С. 151–155.
- Роговець О. В. Змістове та методичне забезпечення взаємодії сім'ї і школи у громадянському вихованні молодших школярів. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2011 рік / [За ред. О. В. Сухомлинської, І. Д. Бега, Г. П. Пустовіта,

О. В. Мельника ; літ. ред. І. П. Білоцерківець]. Івано-Франківськ: Типовіт, 2012. Вип. 2. С. 175–178.

- Самокиша А. Освіта як важливий чинник формування цінностей молоді. *Збірник тез доповідей III студентської науково-практичної Інтернет-конференції «Світоглядні трансформації особистості студента ВНЗ: історико-філософські, соціально-правові та мовознавчі аспекти*. Вінниця: Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2016. С. 61–63.
- Соболева Н. І. *Світогляд та життєвий вибір особистості*. Київ : Наукова думка, 1989. 124 с.
- Сухомлинський В. О. *Павлицька середня школа. Вибрані твори* : в 5 т. / редкол.: О. Г. Дзверін (голова) та ін. Київ: Рад. шк., 1976. Т. 4. 1977. С. 7–390.
- Сухомлинський В. О. *Як виховати справжню людину. Вибрані твори* : в 5 т. / редкол. : О. Г. Дзверін (голова) та ін. Київ: Рад. шк., 1976. Т. 2. 1976. С. 149–416.
- Чистякова І., Цзінвень Я. Сутнісні характеристики світоглядної культури школярів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 10 (114). С. 309–317.
- Шаповал О. А. Формування світоглядної культури старшокласників у процесі засвоєння знань про людину і суспільство: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2000. 21 с.
- Янко Ж., Фоменко Л. Людяність в контексті соціального пізнання українських освітніх реалій. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*. 2021. № 43. С. 134–142.

References

- Bekh, Ivan. 2001. "Formuvati u dytyny pochuttia tsinnosti inshoi liudyny" ["Form a child's sense of value of another person"]. *Pedahohika tolerantnosti, Pedagogy of tolerance* 2: 52–58.
- Vyshnivska, Nataliia. 2013. "Vykhovannia myloserdia yak psykholoho-pedahohichna problema" ["Education of mercy as a psychological and pedagogical problem"], edited by O. V. Sukhomlynskoj, and et al. In *Proceedings of the International Scientific and Practical Conference of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine for 2012*. Vol. 3: 39–42. Ivano-Frankivsk: NAIR.
- Hutsoliak, O. 2012. "Rol humanitarnoi pidhotovky yak skladovoi formuvannia osobystosti maibutnih fakhivtsiv v systemi vyshchoi tekhnichnoi osvity" ["Humanitarian role of training as a component of the formation of future experts in the higher technical education"]. *Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity, Problems and prospects of forming a national humanitarian-technical elite* 32-33 (36-37): 46–55.
- Kovalchuk, I. 2016. "Vykhovannia u studentiv pedahohichnykh universytetiv svitohliadnoi kultury zasobamy khudozho-trudovoi diialnosti: dis. ... kand. ped. nauk" ["Education of worldview culture in students of pedagogical universities by means of artistic and labor activity: dis. ... cand. ped. Sciences"], PhD diss., Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Mykhaila Kotsiubynskoho.
- Okovyta, O. 2016. "Rozvytok osobystosti studenta v protsesi vyvchennia filosofii" ["Development of a students personality in the process of studying philosophy"]. In *Proceedings of the International Scientific and Practical Internet-Conference*, 17–19. Vinnytsia: Vydavnycho-redaktsiinyi viddil VTEI KNTUEU.
- Onufryishana, A. 2016. "Problema rozvytku osobystosti studenta v protsesi vyvchennia dystyplin humanitarnoho tsykladu" ["The problem of the students personality development in the process of studying the disciplines of the humanitarian cycle"]. In *Proceedings of the Student Scientific and Practical Internet Conference, Vinnytsa, 25 May 2016*, 19–22. Vinnytsia: Vydavnycho-redaktsiinyi viddil VTEI KNTUEU.
- Pobirchenko, N. 2014. "Vykhovannia pochuttia liudianosti v diialnosti vyshchoho navchalnoho zakladu kriz pryzmu pedahohichnoi spadshchyny V. O. Sukhomlynskoho" ["Cultivating a sense of humanity in the activities of a higher educational institution through the prism of the pedagogical legacy of V. O. Sukhomlynskyi"]. *Naukovyi Visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky, Scientific Bulletin of the*

Mykolaiv State University named after V. O. Sukhomlynsky. *Pedagogical Sciences* 1. 46 (108): 109–114.

8. Probyholova, N. 2008. "Politychna osvita yak skladova politychnoi sotsializatsii molodi" ["Political education as a component of political socialization of youth"]. *Politychnyi menedzhment, Political management* 1: 128–136.

9. Ryzhanova, A. O. 2019. "Politychne vykhovannia studentiv: sotsialno-pedahohichnyi aspekt" ["Political education of students: socio-pedagogical aspect"]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: "Pedahohika. sotsialna robota", Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: "Pedagogy. Social Work"* 1 (44): 151–155.

10. Rohovets, O. V. 2012. "Zmistove ta metodychne zabezpechennia vzaiemodii sim'i i shkoly u hromadianskomu vykhovanni molodshykh shkoliariv" ["Content and methodical provision of interaction between family and school in the civic education of younger schoolchildren"], edited by O. V. Sukhomlynskoï, and et al. In *Proceedings of the Scientific and Practical Conference of the Institute of Educating of National Academy of Educational Sciences of Ukraine for 2011 year*. Vol. 2: 175–178. Ivano-Frankivsk: Typovit.

11. Samokysha, A. 2016. "Osvita yak vazhlyvyi chynnyk formuvannia tsinnosti molodi" ["Education as an important factor in the formation of youth values"]. In *Proceedings of the Student Scientific and Practical Internet Conference, Vinnytsya, 25 May 2016*, 61–63. Vinnytsia: Vydavnycho-redaktsiinyi viddil VTEI KNTEU.

12. Soboleva, N. Y. 1989. *Svitohliad ta zhyttievyyi vybir osobystosti [Worldview and Personal Life Choice]*. Kyev: Naukova dumka.

13. Sukhomlynskyi, Vasyl. 1976–1977. "Pavlyska serednia shkola" ["Pavlysh secondary school"]. In *Vybrani tvory : v 5 t.*,

Selected Works : in 5 vol., edited by O. H. Dzeverin, et al., 4: 7–390. Kyiv: Radianska shkola.

14. Sukhomlynskyi, Vasyl. 1976. "Yak vykhovaty spravzhniu liudynu" ["How to bring up a real person"]. In *Vybrani tvory : v 5 t., Selected Works : in 5 vol.*, edited by O. H. Dzeverin, et al., 2: 149–416. Kyiv: Radianska shkola.

15. Chystiakova, I., and Ya. Tszinven. 2021. "Sutnisni kharakterystyky svitohliadnoi kultury shkoliariv" ["Essential characteristics of worldview culture of schoolchildren"]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii, Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies* 10 (114): 309–317.

16. Shapoval, O. 2000. "Formuvannia svitohliadnoi kultury starshoklasnykiv u protsesi zasvoiennia znan pro liudynu i suspilstvo" ["Formation of worldview culture of high school students in the process of assimilation of knowledge about man and society"]. Extended abstract of PhD diss., Dnipropetrovsk National University.

17. Yanko, Zh., and L. Fomenko. 2021. "Liudianist v konteksti sotsialnoho piznannia ukrainskykh osvitych realii" ["Humanity in the context of social cognition of Ukrainian educational realities"]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filosofia», Human Studies: a collection of scientific articles. Series: Philosophy*: 43: 134–142.

O. Prytula

WORLDVIEW AND POLITICAL TRAINING OF A CITIZEN IN THE PERIOD OF SOCIAL CHANGES

Introduction. Modern civic education of an individual is based on the fundamental humanitarian standards of spiritual, political, legal, and ideological orientation, which have developed throughout the history of the Ukrainian people, their culture, and traditions. The initial ideological and political formation of a citizen begins within the family and takes on systemic forms in educational institutions of various levels. Ideological and political preparation becomes particularly significant during periods of social change, when societal and individual ideals, principles, and norms of life activity undergo transformation. **Research methods** of the research consist of a systematic and complex approach, on the basis of which the meaningful components of civic education are studied and summarized, as well as the principles of worldview pluralism, the objectivity of the study of the political training of a citizen in the period of social changes are substantiated. The methods of anthropological reduction and anthropological interpretation made it possible to reveal and substantiate the worldview aspect of the process of formation of a Ukrainian citizen. **Research results.** It is noted that the worldview culture of an individual is formed thanks to the acquisition of worldview knowledge, values, beliefs, ideals, principles, and attitude towards the world. It is emphasized that state institutions, public organizations, pedagogical communities should pay more attention to political education and upbringing of pupils and students in the period of social changes. A young person needs systematic theoretical and applied knowledge about the functioning of the political and legal systems of the country, the regime of power, understanding the role of political parties and civil structures in a democratic country, etc. **Discussion.** Humanity is defined as a reference point for the psychological-pedagogical and philosophical training of Ukrainian citizens, and empathy as a guidepost for upbringing and education. **Conclusions.** Peculiarities of worldview and political training of a citizen (pupil, student) in the period of social changes due to the transformation of social and individual ideals, principles, norms of life are considered. An integral indicator of effective worldview and political formation of a citizen is a high level of political, legal, and spiritual culture. It is noted that the criteria for the formation of worldview, and correspondingly political, legal culture in a modern pupil (student) as an indicator of the development of civic qualities have a cognitive, activity and emotional-volitional character.

Keywords: civic education, worldview culture, social changes, transformation of values, humanity, empathy, peacemaking.